

2. 3. Typologie

2. 3. 1 Analytisch en synthetisch oordeel

Bibl. st.: Ph. Thiry, *Notions de logique*, Paris / Bruxelles, 1998, 87s .. Onder de titel “Wetenschappelijke contextualisering” vermeldt steller een classificatie van oordelen die vooral door I. Kant (1724/1804) - in dienst van zijn criticisme - voorgestaan werd. Wij herschrijven.

1. Analytisch. Een onderwerp A, indien het in zijn begripsinhoud bij ‘analyse’ (ontleding) B als gezegde blootgeeft, is een ‘analytisch’ oordeel. Zo volgens Kant: “Alle lichamen zijn uitgebreid”. Reden: alle (fysische) lichamen zijn als in de ruimte gesitueerd uitgebreid.

Opm.: In de vorm van een redenering blijkt dat uit het onderwerp A het gezegde B deduceerbaar is. Thiry geeft als model: “De driehoek heeft drie zijden” en “De mens is een denkend wezen”. Analytische oordelen hangen van geen door Thiry ‘zintuiglijk’ geheten ervaring af. Het gezegde geeft geen nieuwe informatie over het onderwerp .. wat ertoe leidt ze ‘tautologieën’ te heten, d.i. het gezegde verschaft enkel andere woorden voor het onderwerp. Of het contradictieaxioma ‘de’ voldoende reden is voor zo’n uitspraken, is in Kant’s denken wellicht juist maar is aan kritiek onderhevig: in natuurlijke logica is de identiteit (vooral de partiële) tussen onderwerp en gezegde de basis. Wat al blijkt uit de naam ‘tautologie’ zelf.

2. Synthetisch. Kant onderscheidt “synthetisch a posteriori (empirisch)” en “synthetisch a priori (metafysisch)”.

2.1. Empirisch. ‘Synthese’ betekent hier “toevoeging van gezegde aan onderwerp” en wel o.g.v. en vooral ‘na’ (a posteriori, achteraf) ervaring. Zo volgens Kant: “Alle lichamen zijn zwaar”. Wat enkel juist is indien in de definitie van ‘lichaam’ het kenmerk ‘zwaar’ niet voorkomt natuurlijk. ‘Empirisch’ betekent “o.g.v. empirie (ervaring)”. Thiry geeft als modellen: “De tafel is groen” en “De hond slaapt”. Dat het gezegde B tot het onderwerp A behoort, blijkt enkel uit ervaringsgegevens buiten de ontleding van de gegeven begripsinhoud.

2.2. Metafysisch. Dat van onderwerp A het gezegde B kan beweerd worden, wordt mogelijk maar niet o.g.v. zintuiglijke ervaring. Wat Kant “a priori” heet, d.i. o.g.v. het reeds gegevene en dus ‘voor’ ervaring. Kant geeft als modellen: “Alle rechten zijn de kortste lijnen

tussen twee punten” of “ $5 + 7 = 12$ ” (wiskundig) en “Al wat zich voordoet, heeft een oorzaak” (natuurkundig). M.a.w.: de twee basiswetenschappen van de toenmalige exacte natuurwetenschap steunen voor een zeer belangrijk gedeelte op ‘metafysische’ oordelen.

Thiry’s oordeel. Dergelijke ‘beroemde’ indeling is duidelijk betwistbaar. Zo is “De aarde is rond” een analytisch oordeel sedert Copernicus (1473/1543) en het heliocentrisme, doordat de kentrek ‘rond’ sindsdien behoort tot de fysische definitie van ‘aarde’. Zoals bekend stelt het heliocentrisme dat de zon in het middelpunt van het zonnestelsel staat en dat de planeten rond de zon draaien. In de tijd voorafgaand aan die van Copernicus heerste evenwel het geocentrische gezichtspunt: men meende dat de aarde in het middelpunt stond en dat de planeten er rond draaiden. Het oordeel: “De aarde is rond” kon tot dan beschouwd worden als een metafysisch oordeel (synthetisch a priori).

Hierbij kan nog het volgende aan toegevoegd worden: Men zou het Ferdinand Magellaan (1480/1521) en zijn medereizigers evenmin ten kwade kunnen duiden zo zij na hun reis rond de wereld (1519/1521), die zij als eerste volbrachten, zouden stellen: “De aarde is rond” en dit op grond van hun eigen en bijzonder moeizame ervaring - Magellaan overleefde de reis niet -. Dan is het voor zijn reisgezellen echter een empirisch oordeel (synthetisch a posteriori). Ook voor een kind, dat nog moeizaam rekenend moet ontdekken dat $5+7$ inderdaad - en steeds - 12 is, lijkt dit veeleer een empirisch oordeel dan een metafysisch.

Thiry: de indeling is in ieder geval een soort wijsgerige mijlpaal aangezien talrijke filosofen erop ingaan om ze te aanvaarden of te bekritisieren.

Opm.: Kants baanbrekend boek, *Kritik der reinen Vernunft* (1781-1, 1787-2), heeft als hoofdpoging het antwoord op de vraag: “Hoe zijn synthetische oordelen a priori mogelijk?”. De inhoud ervan als algemene oordelen komt niet uit steekproeven die zintuiglijke ervaringen bieden. Die inhoud heeft dus maar één oorsprong, onze menselijke geest die denkend dergelijke oordelen aan de zintuiglijke gegevens ‘oplegt’.

Maar daar onze gegevens louter zintuiglijk zijn en dus tot wat hij heet de fenomenen (de fenomenale wereld) beperkt zijn, ontsnappen wat hij heet “de dingen op zich” waarvan hij veronderstelt dat zij in, achter, boven de zintuiglijk waarneembare gegevens (de fenomenen) schuilgaan. De kennis der dingen op zich zou wat hij heet “een absolute kennis” zijn. Die is dus niet binnen het bereik van onze kennis.- Gevolg.- De stellingen der traditionele metafysica die synthetische oordelen a priori zijn, zijn niet verantwoordbaar door de rede.-

Zo : "De ziel is een substantie" (versta: een op zich bestaand wezen of gegeven). Zo ook: "God bestaat".- Opm.: Dergelijke stelling verraadt dat Kant geen sacrale ervaring kende. De traditionele religies - en in haar spoor de traditionele metafysica - stelden o.g.v. ervaringen (uittredingen der ziel, contact met voorouderzielen b.v.) dat de ziel een 'substantie' was, hoe zij ook Kants zintuiglijke ervaring te boven en te buiten gaat. Traditionele religies - zo b.v. de Bijbelse - stelden eveneens o.g.v. ervaringen (Jahweh verschijnt aan Abraham of aan Mozes b.v.) dat God een 'substantie' was en bestaat, ook al overschrijden dergelijke Godservaringen dat wat Kant heet "de fenomenen" der zintuiglijke kennis.

Opm.: In zijn Prolegomena (1783) wendt Kant de termen 'analytisch' en 'synthetisch' in methodologische zin aan. Daar heet een deductie - die uit een algemene waarheid een bijzondere waarheid afleidt - 'synthetisch'. Een redenering die een gevraagde vooropstelt alsof het al gegeven was en dit 'lemma' (voorlopige oplossing) op zijn mogelijkheidsvoorwaarden onderzoekt, heet 'analytisch'. Duidelijk herkent men daarin Plato's onderscheid tussen 'sunthesis' (deductie) en 'analysis' (reductie). Het meervoud van betekenissen die aan beide termen gegeven worden leidt tot verwarringen want een onderwerp waaruit men dankzij 'analyse' van de begripsinhoud het gezegde kan 'deduceren', heet Kant 'analytisch' en een gezegde dat dankzij ervaring zegbaar is van het onderwerp, leidt tot een 'synthetisch' oordeel!

2. 3. 2 Axioma

Bibl. st.: Ch. Lahr, *Cours*, 562/566 (*Les axiomes et les postulats*); A. Virieux-Reymond, *L'épistémologie*, Paris, 1966, 48/52 (*La méthode axiomatique*); I.M. Bochenski, *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr./Antw., 1961, 91/124 (*De axiomatische methode*). Een 'axioma' is één soort oordeel. Wij preciseren nu.

Definitie. Indien gegeven een eindig aantal stellingen (oordelen) zo dat de betekenis van alle andere eruit afleidbare stellingen binnen een geheel van samenhangende stellingen deduceerbaar is, dan is dat eindig aantal basisstellingen een axiomatic. Een 'axioma' is daarvan één stelling. Binnen zo'n axiomatic bevindt zich een eindig aantal begrippen - basisbegrippen wier betekenis pas blijkt uit de eruit deduceerbare stellingen.

Oorsprong. A. Herreman, *Axiomatisation et formalisation (Mathématiques)*, in: D. Lecourt, dir., *Dict. d'histoire et philosophie des sciences*, PUF, 1999, 90/95, zegt dat de axiomatisering der wetenschappen in het oude Hellas omstreden is: de enen stellen dat de eleaten Parmenides (-540/...) en Zeno (-500/ ...) aan de wieg van de methode staan die in Euclides' Elementen (IVde / III-de eeuw) haar uitwerking vindt (denk aan het bewijs uit het ongerijmde); de anderen beweren dat Plato en diens academie of Aristoteles' Analytiëken de oorsprong uitmaken.

De grote wijziging. De verouderde terminologie heette ‘axioma’ een algemene vooropgestelde zin en ‘postulaat’ een particuliere vooropgestelde zin. Het axioma gold voor het hele systeem der afleidingen; het postulaat, rijker aan inhoud maar armer inzake omvang, gold voor een gedeelte ervan. A. Virieux-Reymond, o.c., 49, zegt dat de recente terminologie Euclides’ onderscheid tussen axioma, postulaat en zelfs hypothese (veronderstelling) uitbant.

Formalisering. De vernieuwde (sedert de XIX-de eeuw gangbare) opvatting bant iedere intuïtieve (aan ervaring ontspringende) inhoud - “semantische invulling” geheten - in een axioma (de zin wordt a.h.w. een “lege huls”) zo dat de inhoud ervan pas later blijkt uit de deducties binnen het systeem. Dat heet men “de hypothetisch-deductieve methode”. De zinnen zijn naar wiskundig model verwoord. Daarvandaan de term ‘calculus’ (logisch rekenen).

Deductie. Lahr benadrukt: de deductie geschiedt niet o.g.v. een axioma maar door middel van een axioma. GG: $x = a + b$. GV: bewijs dat $a < x$ en $b < x$. Indien als axioma geldt dat iedere deelsom kleiner is dan haar totaal som en a en b deelsommen zijn van de totaal som x , dan $a < x$ en $b < x$. M.a.w.: een axioma, dankzij zijn vooraf samenvattende betekenis, bergt een binnen het eruit afgeleide systeem een veelheid van deducties.

Opm.: Platoïsch is een axioma een ‘lemma’ wiens rijkdom inzake deducties dankzij de erbij passende ‘analyse’ uitgewerkt wordt. Dat heten wij met O. Willmann “de lemmatisch - analytische methode”. ‘Lemma’ is ‘prolepsis’, voorafname, hypothese die dankzij analyse haar betekenis prijsgeeft. Men zegt gewoonlijk maar minder klaar “analytische methode” want een analyse hangt niet in de lucht maar werkt een gegeven - lemma - uit.

2. 3. 3 *Het waardeoordeel*

Bibl. st.: R. Nadeau, *Voc. techno et analyt. d' épistémologie*, PUF, 1999, 350s .. A. Brunner, *Die Grundfragen der Philosophie*, Freiburg, 1949-3, 77.

Twee regels m.b.t. de ontologische grondslag dringen zich op.

- 1. "Omne ens est bonum" ("Al wat is, is goed (waardevol)). De juiste betekenis is deze: vooraleer een waardeoordeel te vellen, definieer dat waarover dat waardeoordeel gaat. Dat beantwoordt aan het 'karakteriserend' waardeoordeel dat E. Nagel, *The Structure of Science*, New York, 1961, als noodzakelijke voorwaarde vooropstelt voor een 'inschattend' waardeoordeel. Wat inzake 'zijn' (werkelijkheid) aanwezig is, beslist over het mogelijke 'zijn' van waarde.

- 2. "Alwat is, is materieel object vatbaar voor een veelheid van formele objecten" (10.4). 'Zijn' (werkelijkheid) is wezenlijk duidbaar en dit vanuit een veelheid van perspectieven ("formele objecten"). Dit geldt ook voor het waardegehalte in wat is.

"Waarde geldt". De gevolgtrekking van beide vorige punten is dat waarde - in antiek scholastisch taalgebruik 'goed' - 'geldt', d.i. zich doet voelen, waarden en inschatten. Degene die waarde "voelt, waardeert, inschat", is echter geen automaat maar een ik met een speelruimte inzake werkelijkheid en waarde. Toch kan dat ik er niet over heen: "Wat geldt, geldt".

Axiologisch subjectivisme en relativisme. 'Axiologie' is het ter sprake brengen van 'axia', waarde. Het waardensubjectivisme definieert waarde als "Wat iemand voor waardevol houdt". M.a.w. : het taxerende subject beslist over het al of niet waardevolle van iets - Het waardenrelativisme stelt dat waarde afhangt van omstandigheden en "op zich" in de grond niets is. - Brunner's kritiek. - Hoe begrijpt men dan dat het ik als taxerend subject zich kan vergissen indien de waarde heel en al dankzij dat ik bestaat? Het gewaardeerde wordt in de vergissing terzake anders bevonden - anders aangetroffen - dan het 'ik' zulks stelde. Dat andere is blijkbaar het objectieve en dus niet tenzij gedeeltelijk met het ik rekening houdende wezen van waarde.- Waarde is dus wel 'relatief' in die zin dat het ik, de groep, de omstandigheden (situatief aspect) waarde voelen, waarden, inschatten en zo tot haar recht laten komen maar dit uiteindelijk o.g.v. het objectief wezen van waarde.

Materieel object en formele objecten.- Eénzelfde gegeven - b.v. een gif - is voor de slangenspecialist o.g.v. immunisering "zeker niet zo slecht" maar voor wie door een cobra in de Afrikaanse steppe gebeten wordt, gebeurlijk 'dodelijk' en dus "zeer slecht". Het gif op zich is het materieel object. De verschillende waardeoordelen ontkennen niet het objectieve, materiële object maar tonen de veelheid van formele objecten waarvoor het vatbaar is.- Dit is

geen 'relativisme' dat het "op zich zijn" ontkent. Dit is 'perspectiviteitsbesef dat wat "op zich" is, aan perspectieven onderhevig weet.

2. 3. 4 Waardeoordelen.

Bibl. st. :A. O. Bettermann, *Psychologie und Psychopathologie des Wertens*, Meisenheim am Glan, 1949. - Ons interesseert vooral het eerste deel dat enkele grondhoudingen van de mens t.o.v. waarden typeert. Het tweede deel tracht de ziekelijke houdingen te definiëren.

1. De naïeve waardering.- Inzonderheid kinderen en 'kinderlijke' volwassenen waarderen zonder 'problematiek' en dit met een als 'zelfzeker' overkomende overtuiging. Overgave aan één of meer waarden is opvallend.-- "Men gaat erin op". Meestal gaat het om erfwaarden.

2. De emfatische waardering.- 'Emfase' is een soort spreken, nl. met gevoelsnadruk. Overgave is ook hier opvallend doordat - aldus steller - het intiemste van de persoon, zonder met de omgeving rekening te houden, de waarde tot middelpunt van "de wereld" maakt. Zo : echte verliefdheid alsook ware zelfopoffering voor iets en vooral voor iemand. Zo ook: echte religie (die dit o.m. in aanbidding toont). In de sterke graad "ziet de waarderende niets anders"!

3. De taxerende waardering.- 'Taxeren' is met het oog op iets, iets anders waarderen. Sociaal aanzien, winst maken, geldingsdrang b.v. zijn eersterangs, de rest "staat in dienst van", wordt gewaardeerd "in functie van". Dergelijke waardering is niet spontaan maar getuigend van het berekenend verstand. - De verburgerlijkte maatschappij die niet de mens als persoon op zich centraal stelt maar "de positie" in die samenleving, 'taxeert' veelvuldig.

4. De vervreemding van waarden.- De persoon staat afzijdig t.o.v. iedere waarde. Reeds de taxerende waardering draagt zoiets in kiem in zich. Wat vooral onmogelijk wordt binnen deze houding is overgave aan een waarde. Hoogstens komt het tot een of andere psychische beleving "naar aanleiding van" waarde, - in de vorm van 'estheticisme' (esthetische waarden worden 'gesubjectieerd'), van 'criticisme' (waarheidswaarden worden tot subjectieve aandoeningen herleid), ironisch - sarcastische levenshouding (de wereld, de medemens, de cultuur worden als door een buitenstaander 'bekeken' met de voorkeur voor wat Bettermann 'humor' heet "maar wat in feite neerkomt op wat doorsnee genomen 'ironie' en 'sarcasme' heet").- De in de "moderne massa" ondergedompelde mens is daar gemakkelijk aan toe want hij behoort tot die massa maar "telt niet mee". Intellectuelen die aan cultuurnihilisme toe zijn, vertonen op hun elitaire wijze waardenvervreemding. - Volgens Bettermann komt echter volkomen waardenvervreemding enkel voor bij psychotici.

Verwonderlijk - aldus critici - is het feit dat steller het wezen zelf van waarde - wat waarde eigenlijk is en waardoor zij zich aftekent tegen de rest van de werkelijkheid - zo volkomen mogelijk tussen haakjes zet "om methodologische redenen". Want dat wezen is voortdurend vooropgesteld! Zijn waardeoordelen alleen al over de grondhoudingen t.o.v. waarden vereisen het. Was 'waarde' niet iets dat met de geest (verstandelijk inzicht, gevoel en gemoed) gevat wordt als aanspraak makend op ons, als inzet vragend doordat zij als "iets hogers" geldt, hoe zou Bettermann waardenvervreemding als ondermaats kunnen beschrijven?

Bettermann ziet zijn typologie als een temperamententafel. Hij reageert voortdurend tegen de typologie van Ed. Spranger (1882/1863) die in het spoor van W. Dilthey (1833/1911) een 'verstehende' structuurpsychologie ontwierp. Spranger heeft ons een typologie van levensvormen nagelaten. Deze is gebaseerd op de waarden zelf als inhouden. "Zeg mij welke waarde gij huldigt, en ik zal u zeggen wat voor ziel gij hebt". Zo kan lapidair Spranger's grondinzicht samengevat worden: de theoretische, economische, esthetische, sociale, machtswillige en de religieuze ziel zijn de voornaamste 'levensvormen' die Spranger ontwaart als reacties op de verschillende cultuurgebieden. Zodat hij een cultuurpsychologie sticht. Let wel: een levensvorm duldt andere waarderingen maar als ondergeschikt. Zo vraagt de economische ziel: "Wat levert dat op?". En zo is inzake religie economisch succes het teken bij uitstek van "goddelijke begenadiging". En medemensen zijn allereerst 'bruikbaar'.

2. 3. 5 *Het ethisch oordeel valt op axioma's terug*

Bibl. st.: R. Barthes, *L' aventure sémiologique*, Paris, 1985, 115 en 148. Steller heeft het over een systeche (begrippenkoppel) in de antieke en de middeleeuwse retoriek die nog steeds actueel is en die John of Salisbury (1115/1180), de humanist, als centraal opvatte.

In zijn *Metalogicus* (Over logica) gaat hij in tegen een al te grote scheiding van de theoretische filosofie (toentertijd 'dialectica' geheten) en de literatologie (toenmalige naam 'retorica'). De dialectica immers beperkt zich tot het universele, terwijl retorica zich interesseert voor het singuliere. In een verhaal b.v. of een drama treden mensen op in singulier - concrete situaties die een veelheid van details (tijdstip, plaats en andere omstandigheden) omvatten.

"Thesis / hypothesis". Deze systeche is te begrijpen binnen de toenmalige retoriek.

- 1. Thesis. Latijn: positio, propositum. Dit is het domein der dialectica want een ‘thesis’ is een algemeen geldige stelling of oordeel. Zo b.v.: “De tiran, indien hij grenzen overschrijdt, mag in geweten gedood worden” of “De mens, indien hij niet wil uitsterven, is tot huwen verplicht”. Opm.: Men ziet het: ‘ethische’ of ‘morele’ oordelen hebben als gezegde “verplicht / niet verplicht (toegelaten) / verplicht niet (verboden)”. Dat is dialectica, theoretische moraal.

- 2. Hypothesis. Latijn: causa, negotium. De retorica uit zich in gesitueerde (singulier - concrete) stellingen. Zo: “Deze dictator hier en nu, aangezien grensoverschrijdend schadelijk, mag in geweten gedood worden” of “Dit meisje hier en nu, indien in haar huwbare leeftijd, moet huwen”. Vooral bij dit laatste geval maar ook in het geval van een tiran voelt men dat zich een praktisch gewetensprobleem stelt. Heel singulier-concreet: “Indien voor de mens huwen een plicht is en Anneke een mens is, is voor Anneke huwen een plicht” stelt het probleem van de overgang van een universeel oordeel naar een singulier oordeel. Het gezonde verstand zal onmiddellijk protesteren: “Dat huwelijk voor de mensheid als geheel een plicht is, ja! Maar dit behelst nog niet dat huwelijk voor een singulier - concreet mens als Anneke een plicht is!”.

Situatiemoraal. R. Le Senne (1882/1954) stelde vanuit zijn spiritualistische geestesfilosofie het probleem in de vorm van een opwerping tegen wat heet “de rationalistische moraal”: “Het volledige programma van een rationele ethiek (opm.: moraaltheorie) werd veeleer beloofd dan uitgewerkt door de rationalistische moraal doordat, zoals de deductieve wetenschap, zo ook zij gestoten is op de altijd tot op zekere hoogte onvoorzienbare verscheidenheid der ervaring”. (*Traité de morale générale* (1942)).

Wat Le Senne hier zegt in gematigde vorm - een praktisch haalbare gedragscode enkel vanuit louter algemene morele axioma’s deduceren -, is de onvoorspelbaarheden van het praktische leven over het hoofd zien. Maar een extreme - o.m. door een existentialisme beïnvloede - situatiemoraal drijft het zo ver ieder algemeen axioma inzake gewetensvol gedrag te loochenen. Wat uitloopt op een individualistisch - subjectivistische gedragsvorm.

Contextueel oordeel. Het contextualisme terzake stelt het anders:

- (1) een gewetensprobleem kan zich enkel voordoen en opgelost worden
- (2) binnen de context van reeds aanvaarde axioma’s
- (3) die op hun beurt niet in twijfel kunnen getrokken worden tenzij door een beroep op andere axioma’s.

Een dictator op een verantwoorde wijze doden stelt als axioma voorop dat zoiets in een aantal gevallen in geweten kan of zelfs moet, maar een omstandigheid binnen de feitelijke situatie - b.v. het naar wijs oordeel al te ondoenlijke - doet terugvallen op een ander axioma, nl. "Een al te onuitvoerbare daad stelle men liever niet".

M.a.w.: contextualisme loochent axioma's niet maar voorziet situaties die op andere axioma's doen terugvallen. Wij ontleen de definitie van (ethisch) contextualisme aan R. Nadeau, *Voc. technique et analytique de l'épistémologie*, PUF, 1999, 111.

Dit deeltje samengevat: Kant stond een classificatie van oordelen voor. Een analytisch oordeel verschaft in het gezegde geen nieuwe informatie over het onderwerp, een synthetisch oordeel wel. Synthetische oordelen kunnen volgens hem empirisch of metafysisch zijn. Empirische oordelen zijn gesteund op zintuiglijke ervaring. Metafysische oordelen gaan de ervaring vooraf. Niet iedereen is het met deze indeling eens.

Een axioma is één stelling binnen een geheel van samenhangende stellingen of axiomatick.

De recente formalisering bant iedere semantische invulling in zo'n axiomatick zo dat de inhoud ervan pas later blijkt uit de deducties binnen het systeem. Dat heet men "de hypothetisch-deductieve methode"

Een juist waardeoordeel vellen vereist vooraf juiste definities. Ook dan kan een materieel object tot een veelheid van formele objecten leiden. Niettegenstaande de dingen "op zich" bestaan, zijn ze toch aan perspectiviteit, aan verschillende waardeoordelen onderhevig.

In heel wat waardeoordelen speelt ook de grondhouding van de individuele mens mee. Deze houding kan naïef, emfatisch of taxerend zijn. De grondhouding kan ook een verziekte vorm aannemen: de mens toont zich dan - bijna psychotisch - als vervreemd van waarden.

Spranger liet ons een typologie van levensvormen na.

Het ethisch oordeel valt op axioma's terug. De thesis of algemeen geldige stelling kan in singulier concrete gevallen door de hypothesis overschaduw worden. Het leven vertoont een niet steeds te voorziene verscheidenheid aan ervaringen zodat men na rijp beraad situaties voorziet waarbij men op andere axioma's terugvalt dan de oorspronkelijke. Men spreekt van een contextueel oordeel.

Personenregister

Aristoteles, 225

Barthes R., 229

Bettermann A. O., 228, 229

Bochenski I., 225

Brunner A., 227

Copernicus, 224

Dilthey W., 229
Euclides, 225, 226
God, 225
Herreman A., 225
Jahweh, 225
Kant I., 223, 224, 225, 231
Lahr Ch., 225, 226
Le Senne R., 230
Lecourt D., 225
Magellaan F., 224

Nadeau R., 227, 231
Nagel E., 227
Parmenides, 225
Plato, 225
Spranger E., 229, 231
Thiry Ph., 223, 224
Virieux-Reymond A., 225, 226
Willmann O., 226
Zeno, 225

